

ZWIERZĘCY MATERIAŁ KOSTNY Z HALSZTACKIEGO OSIEDLA NAWODNEGO W PIECZARKACH, GMINA GIŻYCKO

Wstęp

Instytut Archeologii i Etnologii Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu prowadził w latach 1992-94 prace wykopaliskowe na terenie osiedla nawodnego w Pieczarkach gmina Giżycko. Osiedle usytuowane było na wyspie na jeziorze Dgał Wielki. Zostało ono wydatowane metodą dendrochronologiczną i radiowęglową na halsztat C i D (?) (J. GACKOWSKI, informacja ustna). Wśród pozyskanych na stanowisku źródeł archeologicznych znalazły się również kości zwierzęce. Wyniki ich analizy są tematem niniejszej pracy.

Material i metody

Materiał osteologiczny składa się z 494 zwierzęcych szczątków kostnych. Zidentyfikowano gatunkowo i anatomicznie 411 kości, fragmentów kostnych i zębów. Odsetek szczątków niezidentyfikowanych wynosi 16,8% i jest niewielki, co świadczy o dobrym stanie zachowania.

Materiał został pozyskany w trakcie badań lądowych i podwodnych. Wykopy na lądzie obejmowały pięć sedymentów przyrodniczych, z których tylko dwa - humus i gytia grubodetrytusowa - dostarczyły szczątków zwierzęcych. W ramach badań pod wodą prowadzono prace w dwóch rejonach: przyczółka mostowego i przeprawy mostowej. Oprócz kości pochodzących z wykopów w zespole znalazło się także kilkadziesiąt szczątków znalezionych podczas penetracji w wodzie rejonów palisady oraz stoków wyspy.

Analiza osteologiczna polegała na ustaleniu przynależności gatunkowej i anatomicznej elementów szkieletu, ocenie wieku zwierząt i odtworzeniu ich morfologii. Przy określaniu wieku posługiwano się kryteriami Lutnickiego (LUTNICKI 1972) i Koldy (KOLDA 1963). Odtwarzając morfotyp bydła i świni korzystano ze skal punktowych opracowanych przez Lasotę-Moskalewską (1980) oraz Lasotę-Moskalewską, Kobrynia, Świeżyńskiego (1987). Obliczano wysokość w kłębie owcy korzystając ze współczynnika Teicherta (cytowane wg DRIESCH, BOESSNECK 1974).

Opisano ślady na kościach powstałe na skutek działania czynników tafonomicznych a także działalności człowieka. Porównywano skład gatunkowy szczątków z wykopów lądowych i podwodnych.

Wyniki

W zespole kości z Pieczarek 96,35% szczątków należy do ssaków, 1,70% do ptaków a 1,95% do ryb. Tak mała liczba pozostałości szkieletu ryb jest zastanawiająca ze względu na nawodne usytuowanie stanowiska.

Wśród szczątków ssaków 81,22% pochodziło od ssaków domowych. Odsetek kości zwierząt dzikich wynosił 18,18%, co uważane jest za udział duży. Najwięcej było szczątków jelenia i łosia, znacznie mniej - sarny i bobra. Sporadycznie znajdowano także kości dzika, zająca i niedźwiedzia. Jeden z oznaczonych fragmentów kostnych należał do gryzonia. Może on stanowić przypadkową domieszkę.

W grupie ssaków domowych najliczniej wystąpiły szczątki bydła (tabela 1). Jednakże niewiele mniej było kości owcy i kozy (zliczanych łącznie) oraz świni. Biorąc pod uwagę fakt, że szkielet bydła jest znacznie większy niż szkielety pozostałych gatunków, można uznać, że te grupy zwierząt miały w konsumpcji podobne znaczenie stanowiąc po 1/3 udziału. Typ konsumpcji polegający na braku preferencji jednego gatunku zdarza się niezmiernie rzadko. Świadczy on o braku ukierunkowanego profilu hodowlanego. Wydaje się, że dla mieszkańców tego osiedla specjalizacja hodowlana była z jakichś względów niekorzystna. Różnokierunkowość hodowli oraz duże zainteresowanie łowiectwem dowodzi, że w Pieczarkach każdy sposób zdobycia mięsa uważano za dobry.

Z rozkładu anatomicznego wynika, że wśród szczątków bydła, owcy i kozy oraz świni reprezentowane są wszystkie odcinki szkieletu (tabela 2). Sądzić należy, że ubój zwierząt odbywał się na terenie osady.

Wielkość bydła była zróżnicowana od 25 do 66 punktów w skali 100 punktowej, czyli hodowano osobniki nisko- i średniorosłe. Wielkość szkieletu świni mieściła się w przedziale od 20 do 30 punktów w skali 100 punktowej sporządzonej dla świni i dzika, co wskazuje, że hodowane w Pieczarkach świni były średniej wielkości. Z długości kości ramiennej owcy obliczono wysokość zwierzęcia w kłębie. Wynosiła ona 56 cm, co wskazuje, że była to owca niskorosła, podobna do dzisiejszej wrzosówki.

Na kościach znaleziono pojedyncze ślady świadczące o ogryzaniu kości przez gryzonia a także ślady obróbki konsumpcyjnej - rąbania, nacinania oraz opalania kości. Znacznie więcej było śladów o charakterze rzemieślniczym. Obróbka tego typu dotyczyła najczęściej kości długich przeżuwaczy, szczególnie owcy i kozy oraz poroża jelenia.

Porównywano skład gatunkowy szczątków z badań lądowych i podwodnych. W wykopach na łądzie znaleziono tylko jedną kość ptaka w humusie i 120 szczątków zwierząt w warstwie gytii grubodetrytusowej, z których zidentyfikowano 114. Z materiałów z badań podwodnych nie uwzględniono zespołu z penetracji w wodzie, gdyż kości zbierano z powierzchni dna, w związku z czym należy się tu liczyć z domieszką współczesną. Wykopaliska w rejonie przeprawy mostowej dostarczyły 273 kości, z czego rozpoznano 216, a z okolicy przyczółka mostowego jedynie 17 elementów kostnych. Ze względu na liczebność materiału można porównywać skład gatunkowy zespołów z gytii i rejonu przeprawy mostowej.

W gytii znaleziono więcej szczątków świni i mniej bydła. Kości owcy i kozy

oraz konia wystąpiły z taką samą częstością w obu zespołach (tabela 3). Nie wiadomo czym spowodowane są te różnice. Mogą one wynikać z różnic o podłożu archeologicznym. Mogą też wiązać się z mniejszą stabilnością środowiska wodnego niż gytii. Należy również pamiętać o specyfice materiałów wydobywanych z wody i brać pod uwagę możliwość wystąpienia nieuchwytnie archeologicznie domieszki z innych okresów. Wśród szczątków wydobytych z wody w rejonie przeprawy mostowej znalazły się zęby gardłowe amura białego, ryby z rodziny karpio-watych występującej oryginalnie tylko w Chinach. W Pieczarkach był to niewątpliwie wtórny współczesny z eksperymentalnej hodowli amura prowadzonej w latach 80-tych w jeziorze Dgał Wielki.

Literatura:

DRIESCH VON DEN A., BOESSNECK J.,

1974 *Kritische Anmerkungen zur Widerristhöhenberechnung aus Längenmaßen vor-und frühgeschichtlicher Tierknochen*, Sängetierkundliche Mitteilungen 22, p. 325-348

KOLDA J.,

1936 *Srovnávací anatomie zvířat domácích se zřetelem k anatomii člověka*, Brno

LASOTA-MOSKALEWSKA A.,

1984 *The skeleton of prehistoric cow with characteristics of both Primigenious and Brachycerous cattle*, Ossa 9-11, p. 53-72.

LASOTA-MOSKALEWSKA A., KOBRYŃ H., ŚWIEŻYŃSKI K.,

1987 *Changes in the size of the domestic and wild pig in the territory of Poland from the Neolithic to the Middle Ages*, Acta Theriologica 32, fasc. 5, p. 51-81.

LUTNICKI W.,

1972 *Uzębienie zwierząt domowych*, Warszawa-Kraków.

Tabela 1. Zestawienie szczątków zwierzęcych ze stanowiska 1 w Pieczarkach.

Identyfikacja zoologiczna	BADANIA LĄDOWE		BADANIA PODWODNE			RAZEM
	Humus	Gytia grubode-trytusowa	Rejon przeprawy mostowej	Rejon przyczółka mostowego	Penetracja w wodzie	
Nie określone	-	5	50	4	24	83
Ptaki	1	1	5	-	-	7
Ryby	-	3	2	-	3	8
Bydło	-	31	78	4	6	119
Świnia	-	38	54	4	4	100
Owca-Koza	-	20	45	5	18	88
Owca	-	3	1	-	1	5
Koza	-	1	3	-	-	4
Koń	-	3	5	-	-	8
Ssaki domowe	-	96	186	13	29	324
Łoś	-	-	-	-	22	22
Jeleń	-	11	9	-	6	26
Łoś lub Jeleń	-	-	6	-	-	6
Sarna	-	-	8	-	-	8
Dzik	-	2	-	-	-	2
Zając	-	-	2	-	-	2
Niedźwiedź	-	1	-	-	-	1
Bóbr	-	-	4	-	-	4
Gryzoń	-	-	1	-	-	1
Ssaki dzikie	-	14	30	-	28	72
RAZEM	1	119	273	17	84	494

Tabela 2. Rozkłady anatomiczne szczątków bydła, owcy-kozy i świnia ze stanowiska 1 w Pieczarkach

	Bydło	Owca-Koza	Świnia
GŁOWA (czaszka, zuchwa, zęby, mózdzienie)	41	26	49
TULÓW (żebra, kręgi, mostek)	11	22	10
KOŃCZYNA PIERSIOWA część bliższa (łopatka, kość ramienna, kość promieniowa, kość łokciowa)	20	14	21
KOŃCZYNA PIERSIOWA część dalsza (kości nadgarstka, kości śródreżca)	10	4	3
KOŃCZYNA MIEDNICZNA część bliższa (miednica, kość udowa, kość piszczelowa, kość strzałkowa, rzepka)	27	24	12
KOŃCZYNA MIEDNICZNA część dalsza (kości stępu, kości śródstopia)	3	5	3
CZŁONY PALCOWE	7	2	2
RAZEM	119	97	100

Tabela 3. Porównanie rozkładów gatunkowych szczątków ssaków domowych w warstwie gytii grubodetrytusowej i w rejonie przeprawy mostowej

Gatunek	Gytia grubodetrytusowa		Rejon przeprawy mostowej	
	n	%	n	%
Bydło	31	32,29	78	41,94
Owca-Koza	24	25,00	49	26,34
Świnia	38	39,58	54	29,03
Koń	3	3,13	5	2,69
Ssaki domowe	96	100,00	186	100,00